

Qo'qon DPI

ILMIY XABARLAR

ISSN: 3030-3958

№ 1/2025

УЎК 5/9(08) КБК 72я5 Қ 99	Bosh muharrir: Qo'qon davlat pedagogika instituti rektori D.Sh.Xodjayeva Mas'ul muharrirlar: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor N.S.Jurayev Xalqaro hamkorlik bo'yicha prorektor N.A.Kadirova Mas'ul muharrir yordamchisi: Ilmiy-tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i D.O'rinboyev Nashr uchun mas'ul: M.Z.Muydinov
MUASSIS: Qo'qon davlat pedagogika instituti Qo'qon DPI. ILMIY XABARLAR- НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. Кокандский ГПИ. Jurnal bir yilda o'n ikki marta chop etiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiya agentligida 2020-yil 9-iyulda 1085 raqam bilan ro'yxatga olingan. Jurnaldan maqola ko'chirib bosilganda, manba ko'rsatilishi shart. "Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar" ilmiy jurnali OAK Rayosatining 2021-yil 31- martdagi qarori bilan OAK ilmiy nashrlar ro'yxatiga kimyo, biologiya, filologiya, tarix, 2023-yil 5-maydagi №337/6 sonli Rayosat qarori bilan Pedagogika hamda 2024-yil 8-maydagi 5/7-sonli OAK tartib qoida komissiyasi qarori bilan Jismoniy madaniyat, psixologiya va san'atshunoslik fan tarmoqlari bo'yicha milliy nashrlar sifatida kiritilgan. Tahririyat manzili: 150700, Qo'qon shahar, Turon ko'chasi, 23-uy. Tel.: (0373) 542-38-38. Cайт: www.kspi.uz journal.kspi.uz ISBN: 978-9943-7182-7-2 "CLASSIC" nashriyoti 2025	TABIIY FANLAR И.И.Гибадуллина, кандидат биологических наук, (РФ) Sh.S.Nomozov, texnika fanlari doktori, professor, akademik (O'ZB) V.U.Xo'jayev, kimyo fanlari doktori, professor (O'ZB) I.R.Asqarov, kimyo fanlari doktori, professor (O'ZB) A.A.Ibragimov, kimyo fanlari doktori, professor (O'ZB) S.F.Aripova, kimyo fanlari doktori, professor (O'ZB) Sh.V.Abdullayev, kimyo fanlari doktori, professor (O'ZB) B.Yo.Abduganiyev, kimyo fanlari doktori, professor (O'ZB) A.E.Kuchboyev, biologiya fanlari doktori, professor (O'ZB) M.T.Isog'aliyev, biologiya fanlari doktori, professor (O'ZB) V.Yu.Isaqov, biologiya fanlari doktori, professor (O'ZB) T.O.Turginov, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (O'ZB) A.M.Gapparov, kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (O'ZB) I.I.Oxunov, kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) (O'ZB) A.Jh.Xusanov-fizika-matematika fanlari nomzodi, docent (O'ZB) O.A.Turdiyev, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (O'ZB) G'.M.Ochilov, kimyo fanlari nomzodi, professor (O'ZB) B.No'monov, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (O'ZB) M.Madumarov, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (O'ZB) FILOLOGIYA FANLAR Huseyin Baydemir filologiya fanlari doktori, professor, (TR) И.А.Киселёва, доктор филологических наук, профессор (РФ) В.В.Борисова, доктор филологических наук, профессор (РФ) К.А.Поташова, кандидат филологических наук, доцент (РФ) Э.Р.Ибрагимова, кандидат филологических наук, доцент (РФ) S.Muhamedova, filologiya fanlari doktori, professor (O'ZB) G.Israilov, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (O'ZB) IJTIMOIIY FANLAR Л.Г.Насырова, кандидат исторических наук, доцент (РФ) З.В.Галлямова, кандидат исторических наук, доцент (РФ) D.N.Abdullayev, tarix fanlari doktori (DSc), dotsent (O'ZB) M.Rahimov, tarix fanlari doktori (DSc), dotsent (O'ZB) PEDAGOGIKA FANLAR Р.Ф.Ахтариева, кандидат педагогических наук, доцент (РФ) Н.Н.Масленникова, кандидат педагогических наук, доцент (РФ) Л.А.Максимова, кандидат педагогических наук, доцент (РФ) X.I.Ibragimov, pedagogika fanlari doktori, professor, akademik (O'ZB) B.X.Xodjayev, pedagogika fanlari doktori, professor (O'ZB) B.S.Abdullayeva, pedagogika fanlari doktori, professor (O'ZB) N.A.Muslimov, pedagogika fanlari doktori, professor (O'ZB) N.M.Egamberdiyeva, pedagogika fanlari doktori, professor (O'ZB)

**“MALIKAI AYYOR”, “KUNTUG‘MISH”, “ORZIGUL” DOSTONLARI
QAHRAMONLARI NOMI BILAN HOSIL QILINGAN N-GRAMMLAR TAHLILI**

**АНАЛИЗ Н-ГРАММ, СОЗДАНЫХ С ИМЕНАМИ ГЕРОЕВ БЫЛИН
«МАЛИКАЙ АЯР», «КУНТУГМИШ», «ОРЗИГУЛЬ»**

**ANALYSIS OF N-GRAMS GENERATED BY THE NAMES OF THE HEROES
OF THE EPICS "MALIKAI AYOR", "KUNTUG'MISH", "ORZIGUL"**

Unarova Dilafruz Abdimajit qizi
O‘zbekiston- Finlandiya pedagogika
instituti mustaqil izlanuvchisi
dilafruzunarova1@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada asosan “Malikai ayyor”, “Kuntug‘mish”, “Orzigul” dostonlari qahramonlari nomi bilan hosil qilingan n-grammlar tahlili yuzasidan qisqacha ma’lumot berilgan. Shuningdek, “Kuntug‘mish” dostoni 2-grammlari asosida faol birliklar aniqlandi, ya’ni qo’shma fe’llar, iboralar, atoqli otlar, holat va o’rinni bildiruvchi birikmalar, o’xshatishlar, undov birikmalar, izofali birikma misol tariqasida keltirilgan. “Malikai ayyor” dostoni n-grammlari tahlili, “Orzigul” dostoni 2-grammlari asosida yuqori chastotali birliklar hamda ushbu dostonidagi 4-grammlari asosida aniqlangan sintaktik qurilmalar to’g’risida ma’lumotlar berilgan.

Абстрактный В данной статье в основном приведены краткие сведения по анализу н-грамм, созданных с именами героев былин «Маликай Аайор», «Кунтугмиш», «Орзигуль». Также на основе 2-грамм эпоса «Кунтугъмиш» были определены активные единицы, то есть сложные глаголы, словосочетания, имена собственные, союзы, обозначающие состояние и место, сравнения, восклицательные союзы, изофазные союзы, например. данный. Приведен анализ н-грамм эпоса «Маликай айёр», высокочастотных единиц на основе 2-грамм эпоса «Орзигуль», а также синтаксических приемов, выявленных на основе 4-грамм этого эпоса.

Abstract This article provides a brief overview of the analysis of n-grams formed mainly by the names of the heroes of the epics "Malikai ayor", "Kuntug'mish", "Orzigul". Also, active units were identified based on the 2-grams of the epic "Kuntug'mish", that is, compound verbs, phrases, proper nouns, conjunctions indicating state and place, similes, exclamatory conjunctions, isophal conjunctions are given as examples. The analysis of the n-grams of the

epic "Malikai ayyor", high-frequency units based on the 2-grams of the epic "Orzigul" and syntactic devices identified based on the 4-grams of this epic are provided.

Kalit so‘zlar: “Kuntug‘mish” dostoni n-grammlar, “Kuntug‘mish” dostoni 3-grammlar, “Malikai ayyor” dostoni n-grammlar, ” klishesining KWIC formatda qo‘llanishi, “Orzigul” dostoni 2-grammlari asosida chastotali birliklarning aniqlanishi

Ключевые слова: эпические n-граммы «Кунтугмиш», эпические 3-граммы «Кунтугмиш», эпические n-граммы «Маликай айёр», использование клише в формате KWIC, определение частотных единиц эпического 2-граммы «Орзигуль».

Keywords: "Kuntug'mish" epic n-grams, "Kuntug'mish" epic 3-grams, "Malikai ayyor" epic n-grams, use of the cliché " in KWIC format, identification of frequency units based on "Orzigul" epic 2-grams

KIRISH.

“Malikai ayyor”, “Kuntug‘mish”, “Orzigul” dostonlarida qahramon nomlarining qo‘llanishini n-gramm usulida tahlil qilamiz. Buning uchun Sketch Engine korpus menejeri ning “n-gramm” funksiyasidan foydalanamiz.

“Kuntug‘mish” dostoni n-grammlari tahlili

“Kuntug‘mish” dostoni 2-grammlari asosida quyidagi faol birliklar aniqlandi:

1. Qo‘shma fe‘llar: olib kelib, bandi bo‘lmoq, ravona bo‘lmoq, ozod aylang, mast bo‘lmoq, olib borib, mavj urib, shukur qilgin, oshno bo‘lmoq, ovoza bo‘lmoq, javob berib, paydo bo‘lmoq, parvoz qilib.

2. Atoqli ot + izohlovchi: Xolbeka oyim, Xolbeka oyimning, Avliyoyi Qoraxon, Xolbeka bechora, Xolbekaga qarab, Xolbekadan xabar.

3. Ibora: Quloq solgin.

4. Holat va o‘rinni bildiruvchi birikmalar: maydon ichinda, Armon bilan, Uzoqda qolgandir, Erta bilan.

5. O‘xshatishlar: daryoday toshib, baland tog‘, Zor yig‘lamoq, minar bedov, Toza gulsan, bedov ot.

6. Undov birikmalar: Hay attang! Dod dastingdan!

7. Izofali birikma: arkoni davlat.

“Kuntug‘mish” dostoni 3-grammlari asosida quyidagi 5 martadan ko‘p uchraydigan birliklar aniqlandi:

bir kosa suv	daryoday toshib toshib
--------------	------------------------

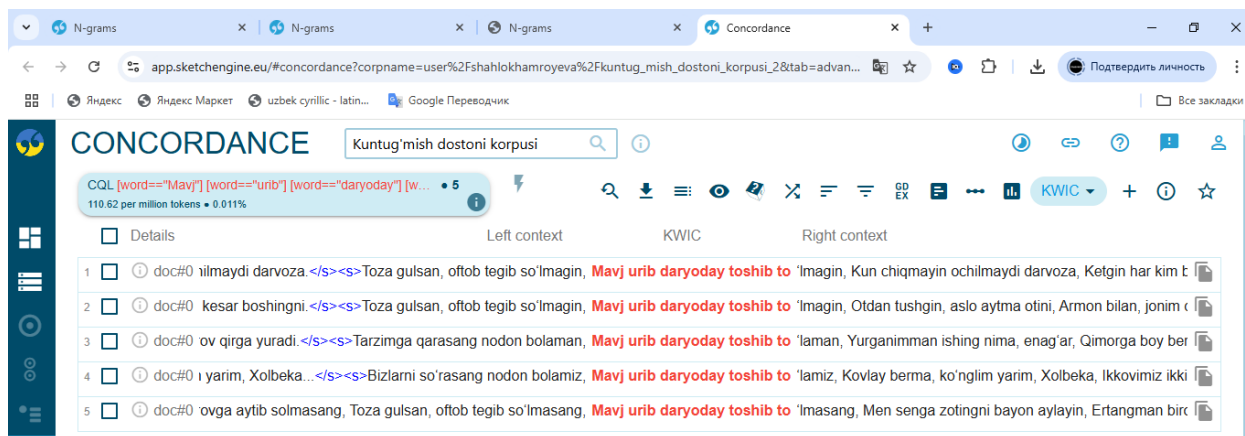
mavj urib daryoday	beklar minar bedov
--------------------	--------------------

damni dam dema	davlatningni kam dema
----------------	-----------------------

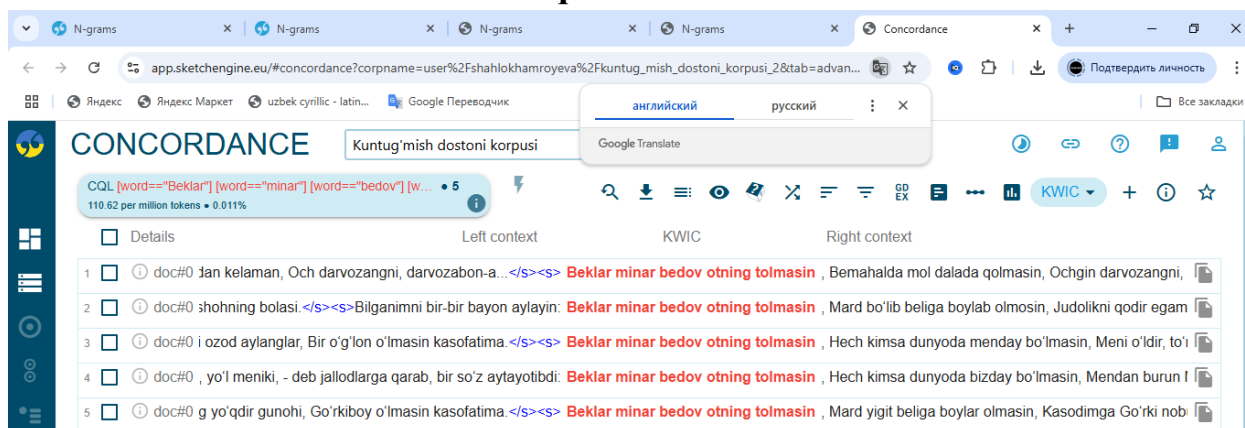
bedov otning tolmasin	armon bilan bilmaganin
-----------------------	------------------------

“Kuntug‘mish” dostoni yuqorida keltirilgan birikmalar aynan shu shaklda 5 martadan ko‘p qo‘llanilgan.

“Kuntug‘mish” dostonida yuqori chastotali 3-grammlari quyidagicha aniqlandi

1-rasm. “Mavj urib daryoday toshib to’lmagin” klishesining KWIC formatda qo‘llanishi

2-rasm. “Beklar minar bedov otning tolmasin” klishesining KWIC formatda ko‘rinishi

Yuqoridagi rasmlardan aniqlanadiki, 5 ta so‘zdan iborat murakkab birikma doston matnida qayta qayta qo‘llanib, kliche darajasiga chiqqan.

“Malikai ayyor” dostoni n-grammlari tahlili

“Malikai ayyor” dostoni 2-grammlari asosida quyidagi faol birliklar aniqlandi:

1. Atoqli ot + izohlovchi: Malika ayyor, Asad mergan, Shodmon mergan, Malika pari, shahzoda Mahmud, Xon Qalandar, Shodmon aka.
2. Joy nomi: Balli chinor, Chambil elga.
3. O‘xshatishlar: gul yuzli, shodu xurram, guldaiyin diydor, davlatli shunqor, gul yuzim.
4. Holat bildiruvchi birikmalar: vaqti xush, oxir zamon, maydon ichinda, armon bilan, aqli shoshib, aqli shoshdi, qon yig’lamoq.
5. Ibora: ajal yetib, aqlin olib, jon olguvchi, qadami yetsa, xayoli qochib, bismillo deb, ajal haydab.
6. Qo‘shma so‘zlar:

xafa bo’lmoq

Xazon bo’lmoq

Xafa bo’lmoq

mast bo‘lmoq
Nasib etsa
sayr etib
nomard bo‘lmoq
hamroh bo‘lmoq
qanday bo‘lmoq
olib kelib
duchor bo‘lmoq
xurram bo‘lmoq
xabar bergin
chiqib ketdi
tosh bo‘lmoq
javob berib
olib kelinglar
bir xili
sarson bo‘lmoq
xizmat qilib
xursand bo‘lmoq
Xizmat qilgan
bir kuni
olib keldi
olib borib
qamchi urib
safar qildi

Yuqorida keltirilganlardan ko‘rinadiki, 2-grammlar asosida qo‘shma fe‘llar, ibora, erkin birikmalar, o‘xshatishlar va izohlovchili atoqli otlarni aniqlash mumkin.

“Malikai ayyor” dostoni 4-grammlari asosida quyidagi faol birliklar aniqlandi, bu birliklar 5 martadan 10 martagacha aynan shu ketma-ketlikda qo‘llangan:

Jahonni sayr etib Asad mergan bilan Shodmon
Tashnalarni serob aylar kun Jon olguvchi jonon
Men ham ayrilmayin sendan Sen ham ayrilmagin mendan
Bosh kesar maydon ichinda

“Malikai ayyor” dostoni 6-grammlari asosida 1 ta faol birlik aniqlandi: “Tashnalarni serob aylar kun bo‘ldi” (Qarang: xx-rasmlar). Mazkur birlik doston matnida 6 o‘rinda ishtirok etgan, shu sababli bu birlikni klishe darajasiga chiqqan deb hisoblash mumkin.

xx-rasm. “Tashnalarni serob aylar kun bo‘ldi” klishesining KWIC formatda ko‘rinishi
“Orzigul” dostoni n-grammlari tahlili

“Orzigul” dostoni 2-grammlari asosida quyidagi yuqori chastotali birliklar aniqlandi (Qarang: xx-jadval):

bir so'z dedi 147 Eng faol erkin birikma
 Qoraxon podsho 10 izohlovchili birikma
 quloq soling 9 ibora
 qadam tashlab 9 ibora
 Oqtosh elning 8 izohlovchili birikma
 dono vazir 8 sifatlovchili birikma
 Hech kim 7 qo‘shma so‘z
 Orzigul oyim 7 izohlovchili birikma
 olib keldi 7 qo‘shma so‘z
 salom berib 7 qo‘shma so‘z
 vaqtini xushlab 6 ibora
 Oqtosh elga 6 izohlovchili birikma
 javob ber 5 qo‘shma so‘z
 Asqar tog 5 izohlovchili birikma
 xx-jadval. “Orzigul” dostoni 2-grammlari

“Orzigul” dostoni 4-grammlari asosida quyidagi yuqori chastotali birliklar aniqlandi (Qarang: xx-jadval):

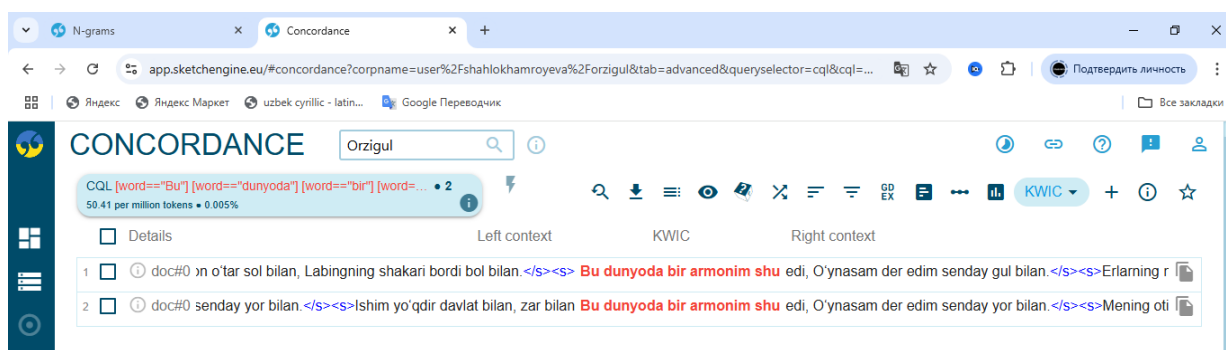
Suvonxonga qarab bir so‘z aytib turgan ekan 6
 Orzigulga qarab bir so‘z aytib turgan ekan 6
 Suvonga qarab bir so‘z aytib turgan ekan 5
 Olloyorga qarab bir so‘z aytib turgan ekan 5

Suvonxonga qarab bir so‘z aytib turgan ekan	6
Orzigulga qarab bir so‘z aytib turgan ekan	6
Suvonga qarab bir so‘z aytib turgan ekan	5
Olloyorga qarab bir so‘z aytib turgan ekan	5

xx-jadval. “Orzigul” dostoni 4-grammlari asosida aniqlangan sintaktik qurilmalar

Mazkur jadvaldan ko‘rinib turibdiki, “Orzigul” dostonida “...ga qarab bir so‘z aytib turgan ekan” sintaktik qurilmasi faol ishtirok etib, klishe darajasiga ko‘tarilgan. Turli shakllarda 6 yoki 6 martadan kelib, doston matnida jami 22 marta qo‘llangan. Bu esa tasodifiy qurilma emasligini ko‘rsatadi.

“Orzigul” dostoni 5-grammlari asosida quyidagi yuqori chastotali birliklar aniqlandi (Qarang: xx-jadval):

5-jadval. “Orzigul” dostoni 5-grammlari asosida aniqlangan sintaktik qurilmalar

Mazkur jadvaldan ko‘rinib turibdiki, “Orzigul” dostonida 5 ta so‘zshaklning aynan ketma-ket kelishi asosida shakllangan erkin birikma aniqlandi. “Bu dunyoda bir armonim shu edi, O‘ynasam der edim senday yor bilan” bayt shaklida ammo boshqa boshqa o‘rinlarda uchragan. Demak, korpusning n-gramm funksiyasi bilan yaxlit birikmalarning chastotasini aniqlash mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Xamrayeva Sh. Til korpusining leksikografik ahamiyati // O_zMU, - Toshkent, 2017.
2. Rahimov A. Kompyuter lingvistikasi asoslari. – T., 2011
3. Недовшина Е.В. Программа для работы с корпусами текстов: обзор основных корпусных менеджеров. Работа с системой DDC // Языковая инженерия: в поиске смыслов. (электронный ресурс).
4. Захаров В.П. Корпусная лингвистика. Учебно-методическое пособие. – СПб: БИ, 2005. – С. 48.
5. Плунгян В. Зачем мы делаем корпуса? // www.ruscorpora.ru

TO‘RAQO‘RG‘ON TUMANI QISHLOQLARI TOPONIMIKASI VA TARIXI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR <i>Sharofiddinov Maxmudjon Mashrabjon o‘g‘li</i>	578
TEMURIYLAR DAVRIDA SUYURG‘OL TIZIMINING JORIY ETILISHI <i>Shavkatjon Xonqulov, Eraliyeva Muniraxon Zaylobidinovna</i>	586
ULUG‘BEK HUKMDOR SIFATIDA <i>Boltayev Abdurasul</i>	591
MIKROELEMENTLARNI KONTSENTRATSIYASI VA YUMSHOQ BUG‘DOY NAVLARINING SIFAT XUSUSIYATLARI <i>Abduhamidov Qudrat Obidjonovich, Ishonkulova Gulhon Tagaymuratovna, Ishankulova Mehri Muratovna</i>	597
QATAG‘ONLIK YILLARIDA DINGA VA DINIY ULAMOLARGA QARSHI SIYOSAT (Sirdaryo viloyati misolida) <i>O‘rmonov Husniddin</i>	603
O‘RTA OSIYO XALQINING UMARXON DAVRIDA QO‘QON XONLIGINING HARBIY-SIYOSIY HAYOTIDA ISHTIROKI <i>Barotjon Botirovich Ibraximov</i>	611
O‘ZBEKISTONNING MUSTAQILLIK YILLARIDA NOMODDIY MADANIY MEROSNI SAQLASHG QARATILGAN MADANIY SIYOSATI: STRATEGIK DASTURLAR VA NATIJALAR <i>Turdiyev Madiyor Mamanazarrovich</i>	617
АНЪАНАВИЙ КИЙИМЛАРИДАГИ МАТО ТУРЛАРИ ВА ТАЙЁРЛАШ УСУЛЛАРИ (XIX АСР ОХИРИ-XX АСР БОШЛАРИ) <i>Ибрагимова Муслима Юлдашевна</i>	624
FILOLOGIYA	
MUQUMIY VA BERDAQ SHE'RIYATIDA BELGI IFODALOVCHI LEKSEMALARINING PRAGMATIK IMKONIYATLARI. <i>Nematullayeva Gulandom Abdusamadovna</i>	634
O‘ZBEK VA INGLIZ PARAMAYALARIDA HAQIQAT KONSEPTINING STRUKTUR SEMANTIK TADQIQI <i>Muminova Nasiba Solijon qizi</i>	638
GENDER STEREOTYPES AND THEIR REFLECTION IN LITERARY WORKS OF DIFFERENT LANGUAGES <i>Sadikova Shahnoza Shuxrat qizi</i>	645
OG'ZAKI NUTQ MADANIYATI SAMARALI O'QITISHNING MUHIM TARKIBIY QISMI SIFATIDA <i>Kodirova Zulfiya Karimovna</i>	651
“MALIKAI AYYOR”, “KUNTUG‘MISH”, “ORZIGUL” DOSTONLARI QAHRAMONLARI NOMI BILAN HOSIL QILINGAN N-GRAMMLAR TAHLILI <i>Unarova Dilafruz Abdimajit qizi</i>	656
THE STUDY OF PRAGMATONYMS IN WORLD LINGUISTICS. <i>S.M. Akhmadalievna</i>	662
THE ROLE OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES <i>Muradulloyeva Sevinch Soxibjon qizi</i>	667
KOMPYUTER LINGVISTIKASIDA MODELLASHTIRISH ASOSLARI <i>O‘g‘iloy Tuyboyeva</i>	673

Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar

Кокандский ГПИ. Научный вестник

“Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar” ilmiy jurnali OAK Rayosatining 2021-yil 31-martdagi qarori bilan OAK ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kimyo, biologiya, filologiya, tarix hamda 2023-yil 5-maydagi №337/6 sonli Rayosat qarori bilan Pedagogika fan tarmoqlari bo‘yicha milliy nashrlar sifatida kiritilgan.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma‘lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

Bosishga ruxsat etildi: 2025-y. Nashriyot bosma tabog‘i –16,375.

Shartli bosma tabog‘i –8,18 Bichimi 60x84 1/8. Adadi 100.

Bahosi kelishilgan narxda.

«Poligraf Super Servis» МЧЖ

150114, Farg‘ona viloyati, Farg‘ona shahar, Aviasozlar ko‘chasi 2 –uy

Elektron manzil: kspi_info@edu.uz

№1/2025